

ЗРОСТАННЯ ПОПИТУ – СТИМУЛ ДЛЯ ІННОВАЦІЙ

Залюбінська Людмила Миколаївна

д. фіз.-мат. н., професор,

Садченко Олена Василівна

д. екон. н., професор

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Вступ. Ще за декілька років до вторгнення військ РФ на територію України, нобелівський лауреат Едмунд Фелпс стверджував, що найрозвиненіші країни світу охопила так звана «вікова стагнація» (англ. secular stagnation) [1], тобто економічне зростання менше 2% при високих відсотках безробіття. Багатства стає дедалі більше, проте реальні зарплати ледь зростають, а рівень економічної активності населення має тенденцію до зниження. Причиною стагнації Фелпс вважав бар'єри на шляху до інновацій. За таких умов вважав Фелпс дії урядів не здатні активізувати ситуацію. Про що свідчить стан економіки навіть в такій розвиненій країні як США, де вже другий рік спостерігається падіння продуктивності праці при зростанні вартості робочої сили [2]. Наприкінці фінансового року США «труханула» загроза шатдауну. Так називають в Америці припинення фінансування бюджетників, що становить близько 25% усіх витрат бюджету. За таких умов надання Україні фінансової допомоги проблематичне. А без цієї підтримки впоратись зі своїми проблемами Україні вкрай скрутно, бо з кожним роком війни дефіцит державного бюджету України збільшується. Передбачається, що у 2024 року ймовірна «дірка» бюджету може сягнути 29 мільярдів доларів [3]. Вистояти проти повномасштабної російської агресії Україні допомагає виключно міжнародна підтримка. Без підтримку партнерів Україна не здатна виконувати основні соціальні зобов'язання: виплачувати пенсії, зарплати лікарям та вчителям, допомагати тим, кому РФ зруйнувала домівки та ін. Пошуки шляхів не лише виживання, а й розвитку надзвичайно важливі та актуальні для України.

Мета роботи. Пошук підходів, які здатні допомогти Україні віднайти шляхи подолання кризових явищ в економіці країни та сприяти повоєнному відновленню країни.

Матеріали та методи. Для пошуку варіантів по виходу України з економічної кризи та повоєнного відновлення країни бажано звернутися до хоч віддалено подібних ситуацій в історії. Найбільш привабливий для нашої країни приклад – це наш головний партнер та інвестор – США. Негативні тенденції в економіці США, про які йшлося вище, були подолані за рахунок одного з найагресивніших циклів підвищення ставок ФРС. З березня 2022 року фінансовий регулятор США підвищив базову ставку з 0-0,25% до 5,25-5,5% найвищого рівня за останні 22 роки. Підвищення відсоткові ставки країни сповільнює кредитування, що зазвичай впливає у бік зниження як інфляції, так і економічного зростання. Хоча інфляція в країні сповільнюється, економіка поки що стійка до підвищення ставок.

За підсумками II кварталу 2023 року ВВП США зріс на 2,4% у річному вираженні. Це значно вище, ніж прогнозували опитані Reuters аналітики (1,8%), і більше, ніж зростання реального ВВП у I кварталі цього року (2%) [4], це приблизно відповідає темпам зростання економіки США до пандемійних часів. ФРС вважає свою політику успішною, бо вона замінила спад економіки на помітне уповільнення зростання.

Така політика принесла успіх таким ТНК як Meta Platforms, яка володіє Instagram та WhatsApp, за рахунок очікувань від новітніх успіхів штучного інтелекту (ШІ). Голова Meta Марк Цукерберг заявив, що його компанія починає відчувати переваги від інвестицій, направлених на впровадження технологій ШІ у свої сервиси. В найближчі роки Meta має намір витратити значні кошти на створення інфраструктури для підтримки ШІ, аби не відставати від гонки Big Tech за цю технологію. На тлі цих очікувань, як і передбачав Фелпс, акції Meta зросли. Повільніше ніж Meta зростали Google (NASDAQ: GOOGL) та Microsoft (NASDAQ: MSFT). Але ці зростання, так саме, як і зростання Intel (NASDAQ: INTC) відбувались на фоні ажіотажу навколо ШІ.

Для України монетарна політика запроваджена ФРС не прийнятна та може стати і взагалі руйнівною. Підприємств, які здатні інвестувати самі в себе в Україні поки що не має. Хоча в Україні вже розроблені програми, направлені на розвиток технологій ШІ [5]. Але поки що слабка економіка нашої країни потребує державної підтримки.

Крім зовнішніх загроз наша економіка потерпає і від внутрішніх, а саме від корупції. З даними Transparency International, Україна посідає 116-те місце з поміж 180 країн в Індексі сприйняття корупції. За 2022-й отримали 33 бали зі ста можливих, що на один більше, ніж за попередній рік [6]. І найбільше за історію дослідження.

З огляду на такі обставини нам є сенс звернути увагу на країни, які мали приблизно однакові з нами стартові умови, але змогли подолати перешкоди на шляху до успіху. Для нас великий теоретичний та практичний інтерес повинен мати досвід таких країн як Китай та «Азіатські тигри» – Південна Корея, Сінгапур, Гонконг, Тайвань. У минулому дуже бідні країни показали високі темпи розвитку, і за відносно невеликий термін стали новими індустріальними країнами, а за багатьма показниками постіндустріальними. Сьогодні вони поряд із США, Японією та Європейським Союзом змагаються за право лідерства на світових ринках.

Цікаві як загальні, так і специфічні фактори, що забезпечили феноменальний економічний успіх цих країн. Населення цих країн пощастило у тому, що в період важкого становища до влади прийшла патріотично налаштована еліта. Навіть лідери китайських комуністів не приховували, що вони перш за все патріоти. Підхід до політичної ідеології найкраще висловив Ден Сяопін. Він сказав: «Не має значення, якого кольору кішка, а важливо, як вона ловить мишей». Його улюблений ієрогліф означав: «Практика – критерій істини».

Ринкові реформи та курс на модернізацію проводився в умовах більш менш жорсткої диктатури, що отримала назву «диктатури розвитку», яка на відміну від «диктатур злодійства» не дозволила олігархічним кланам знищити

конкуренцію на ринку і перекрити доступ іншим до фінансових та природних ресурсів, як це трапилося на пострадянському просторі.

У всіх країнах були проведені радикальні перетворення на основі західних концепцій вільного ринку, насамперед у сільському господарстві. Китайські комуни було розпущено, внаслідок чого за двадцять років виробництво зернових подвоїлося, а виробництво м'яса збільшилося у 12 разів.

При здобутті незалежності Сінгапур страждав від високої корупції. Лі Куан Ю – перший прем'єр-міністр Республіки Сінгапур (1959 – 1990), один із творців сінгапурського «економічного дива», так характеризував становище: «Корупція є однією з рис азіатського способу життя». Боротьба з корупцією почалася «шляхом спрощення процедур прийняття рішень та видалення будь-якої двозначності в законах, аж до скасування дозволів та ліцензування. Було різко піднято зарплати суддям, поліцейським, відповідальним держслужбовцям. Було жорстко придушено мафію (тріади), створено незалежний орган для боротьби з корупцією у вищих ешелонах влади. Розслідування було ініційовано навіть проти міністрів, близьких родичів та соратників Лі Куан Ю.

Наразі рейтинг серед 174 країн за рівнем корупції становить (100 балів повна відсутність корупції): 7 – Сінгапур (94 бали), 15 – Японія (76 балів), 17 – Гонконг (74 бали), 17 – США (74 бали), 35 – Тайвань (61 бал), 43 – Південна Корея (55 балів), 100 – Китай (36 балів), незважаючи на жорстоку боротьбу з корупцією) [6].

Ставка була зроблена на трудові ресурси, дисципліновані та працездатні, а також на розвиток виробництва експортно-орієнтованої конкурентоспроможної продукції. У Китаї, Тайвані та Південній Кореї починали з розвитку сільського господарства та легкої промисловості, де потрібні відносно невеликі капіталовкладення та велике значення мають вільні трудові ресурси.

Після створення інфраструктури (дороги, енергетика, у тому числі атомна), було накопичено технічний та управлінський досвід, і з'явилася

можливість розвивати промисловість. Велике значення приділялося залученню іноземного капіталу та імпорту технологій. Так, у цих країнах почала розвиватись металургія, а потім і автомобілебудування, суднобудування, електроніка, авіація, фінансові послуги. Зараз Гонконг та Тайвань є провідними фінансовими центрами Азії та світу. Гонконгська фондова біржа поступається лише Лондонській.

Ще півстоліття тому до жебрака Сінгапуру не ступала нога іноземного інвестора. Аби залучити зарубіжних підприємців, правителі Сінгапуру спростили оподаткування та умови ведення бізнесу. Інвестори отримали право на звільнення від сплати податків строком на 5, а іноді і на 10 років. Сінгапур боровся за кожного інвестора. Це був наполегливий та ефективний маркетинг. Сьогодні Сінгапур налічує 7 000 іноземних мультинаціональних компаній та 10 000 малих та середніх іноземних підприємств. Найбільше в економіку Сінгапуру інвестують США, Нідерланди, Великобританія, Японія та Швейцарія. Іноземні інвестори дали Сінгапуру високі технології, робочі місця та гарантії безпеки.

Основну увагу «тигри» приділяють розвитку наукомістких галузей. За рівнем комп'ютеризації та застосування роботів Сінгапур посідає друге місце в Азії після Японії. Сінгапур також третій за величиною центр нафтопереробки у світі після Х'юстона та Роттердама (понад 20 млн т сирової нафти щорічно). Корея посідає друге місце після Японії за обсягом суднобудування. Тайвань один із світових лідерів з виробництва спортивних яхт.

Слід визнати, що рушійною силою усіх цих здобутків була *освіта*. Керівництво цих країн розуміло і розуміє, що створення та управління сучасним виробництвом потребує великої кількості висококваліфікованих науково-технічних та управлінських кадрів. На їхню підготовку і всередині країн, і за кордоном виділяються величезні кошти. Широко залучаються іноземні фахівці — висока заробітна плата та комфортні умови роботи дозволили залучити найкращі інтелектуальні сили світу.

Це сприяло підвищенню заробітної плати та доходів малого та середнього

бізнесу. За рахунок чого і сформувався середній клас та внутрішній ринок, що послужило основою для підтримки високих темпів розвитку економіки.

Соціальна нерівність значно знизилася. Коефіцієнт Джині [7], якщо його рахувати за доходами, у Китаї становить 45, Південній Кореї 31. У країнах із високим рівнем соціальної рівності, таких як Норвегія, Німеччина, Швеція коефіцієнт Джині нижче 30.

Зараз «тигри» за рівнем доходу на душу населення знаходяться поряд із США та найбагатшими європейськими країнами. Китай за загальним обсягом ВВП займає друге після США місце (55% від США), але через високу чисельність населення за доходом на душу населення посідає 86 місце серед 186 країн.

Результати та обговорення. Наведені результати свідчать, що навіть за найскрутніших умов (приклад Сінгапура), можливо подолати перепони та перейти до розвитку власної інноваційної економіки. Високі темпи економічного розвитку Китаю та «тигрів» дають надію на можливість і нашого відродження. Але неможливо забувати про те, що у світі зберігається приголомшлива нерівномірність розвитку серед держав, а отже і доходів, що породжує політичні, соціальні та екологічні проблеми як у цих країнах, так і у світі. Крім того, темпи економічного зростання різні і змінюються у часі для різних країн. А причини бувають різні: війна, стихійні лиха, надвиробництво або просто паніка на біржі. Не можна ігнорувати і перспективу виснаження не відновлюваних природних ресурсів та екологічних проблем, саме через виробництво.

Ці проблеми свідчать про неможливість копіювати шляхи виходу з кризи інших країн, прилаштовуючи їх для України. Однак поведінка еліт, їх налаштованість на реформи та реальну боротьбу з корупцією безумовно має універсальний характер, але в Україні є і своя специфіка. Незважаючи на проголошення владою переваг для вітчизняного товаровиробника з початку 2023 р. в Україні закрилося кожне п'яте підприємство. Малий та середній бізнес в Україні знаходиться в стані стагнації. А без розвитку малого та середнього

бізнесу не сформується в Україні середній клас з прогнозованими доходами та сталим попитом на високотехнологічну продукцію.

Проведені дослідження [8] свідчать, що показник Ukrainian Business Index залишається на низькому рівні (35.3 зі 100), бо бізнес не бачить перспектив покращення економічної ситуації й ділового середовища в найближчий час. Крім проблем пов'язаних з війною, відновленню бізнесу заважають наступні причини, як їх вказали самі бізнесмени:

- Відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів - 46,9%
- Не прогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку - 46,9%
- Непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу 42,8%
- Відсутність достатнього капіталу - 37,5%
- Перешкоди з боку регуляторних та/чи фіскальних органів - 32,0%
- Високі податки та збори - 25,1%
- Недоступність кредитних коштів, у тому числі - програми 5-7-9 та ін. - 24,0%

Ситуація складна, але досвід «тигрів» повинен надихати, особливо враховуючи людський потенціал нашого народу.

Висновки. Проведений аналіз переваг та викликів нашої економіки налаштовує на визнання справедливості передбачень Едмунда Фелпса, який зумів довести, що завдяки адекватній зміні норми заощаджень можуть виграти усі покоління, але для цього бажано мати середній клас, який виявивши попит на високотехнологічну продукцію, сприятиме розвитку інноваційних виробництв в Україні. Згідно із «золотим правилом» Фелпса, норма заощаджень повинна бути достатньою для поповнення сукупного капіталу до обсягу, який би забезпечив подальший приріст ВВП на прийнятному рівні.

Відповідно до рекомендацій Фелпса, в Україні слід збільшувати витрачання заощаджень на освіту і науку, що підвищує добробут прийдешніх поколінь, стимулюючи попит. Такі інвестиції відіграють важливу роль у

поширенні інноваційних технологій, а отже, сприяють економічному зростанню.

Слід усвідомлювати, що технології та інновації не падають на світову економіку як манна небесна, а залежать від інвестицій у людський капітал та темпів приросту населення. В цьому питанні в Україні великі проблеми, йде постійне зменшення витрат на освіту та науки, навіть і до війни. А в умовах постійного накачування економіки надлишковими грошима, яке спостерігається в Україні незалежно від кольору уряду, вітчизняним посадовцям не завадило б прислухатися до порад Едмунда Фелпса.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Фелпс Е. Розширювати пропозицію, попит чи інновації. URL: <https://finance.liga.net/ekonomika/opinion/rasshiryat-predlojenie-spros-ili-innovatsii>
2. Економіка США 2022-2023 у цифрах - Take-profit.org . URL: <https://take-profit.org/statistics/countries/united-states>
3. Дефіцит державного бюджету в Україні у 2024 році. URL: <https://informator.ua/uk/deficit-derzhavnogo-byudzhetu-v-ukrajini-u-2024-roci-mozhe-syagnuti-29-milyardiv-dolariv>
4. Головні новини: обережні формулювання Пауела. URL: <https://ru.investing.com/news/economy/article-2278207>
5. 10 найкращих програм зі штучним інтелектом (листопад 2023 р.). URL: <https://www.unite.ai/uk/10-best-ai-apps/>
6. Індекс сприйняття корупції—2022. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>
7. Індекс Джині-2020 у світі: яким був розрив між багатим і бідним населенням URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/04/23/infografika/svit/indeks-dzhyni-2020-sviti-yakym-buv-rozryv-mizh-bahatym-bidnym-naselennyam>
8. З початку року в Україні зупинилася п'ята частина підприємств - дослідження щодо настроїв бізнесу. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/06/23/701506/>